

Department of Philosophy

Prof. Dr. Ahmet İNAM

[Ana Sayfa](#)

Online Yayınlar

YAPITIN YAPANI VE GÖRENİ ÜZERİNE

Bir sanat etkinliğinde yapıt-yapan-gören arasındaki ilişki yüzlerce yıldır felsefenin gündeminde. Bu çalışma, konuyu belli bir açıdan, sorunun tarihine inmeden bir kavramsal çerçeve içinde ele almayı deniyor.

Sanat yapıtını, onun yapanını, görenini ele almaya önce insanı insan kılan temel ontolojik özellik olan "duruş"la başlayalım.

DURUŞAN İNSAN

İnsan dünyada "duran" bir varlıktır. Her nasılsa bu dünyada durmuş bulunuyor. "Duruşan" bir varlık olarak insan: Dünya gezegeninde varolma çabası içinde olan varlık. Türkçe'deki "dur" kökü ile başlayan sözcüklerin önemli bir bölümünde insanın evrendeki yeri, anlamı konusunda ipucu olduğunu sanıyorum. Heidegger'in o dillerde sakız olmuş "dil varlığın evidir" savının Türk Dilindeki bir açılımının ardındayız. Yüzlerce yıllık geçmişiyle Türkçe, insan oluşumuza dâir imâlarda bulunmaktadır. Sorun bu belirtileri görüp yorumlayabilmektedir. Elbette bu çabaya karşı çıkışları önceden görmek çok kolay: Türkçe'den bir sözcük al, uydurmaya başla, sonra de ki: "Konuşan ben değilim, varlık konuştu!" Kendi diliyle yaşıyor dünyayı, dil duyarlılığı olan insan; dille görüp kavriyor: Kavrayışı yaşantılarını, yaşantıları dili etkiliyor. Türkçe'de çok yaygın kullanılan "durmak" fiili ve "dur" kökünden türetilen sözcüklerin nasıl bir insanı, nasıl bir dünyayı dile getirdiğini anlayabilmek, Türkçe'deki "dur"u okuyabilmek, eğer "anamlı" insan yorumu sunabiliyorsa, boşuna bir çaba olmayabilir. "Anamlı" insan yorumu, dünyayı, insanı, onun yaşamını şimdiye dek yeterince fark edilmemiş boyutlarıyla anlamamıza yol açacak, anlam ufkumuzu, dolayısıyla yaşama ufkumuzu genişletecek yorumdur. Yaşadığımız anlamları tâzeleyecek, onları ayıklayıp canlandıracak yorumdur.

Öyleyse soralım Türkçe'deki "dur"un içinde ne durur? Nasıl durur insanlar, "dur" sözü ile görünen dünyadaki resimleriyle?

"Dur", bir varoluşu, evrende yeri olmayı gösteriyor. İnsan dünyada duruyor. Yeri belli. Dünyada duruyor ama durmuyor da. Sürekli hareket hâlinde (Türkçe'de: Çocuk hiç durmuyor!). Rahatsız. Devingen. Neden duruyor dünya? (Neden var, neden mevcut anlamında!) Şâirlere bir gönül alıcı şakayla söylersek: Şâirlerin yüzü suyu hürmetine duruyor, dünya. Dünyanın "durma"sı, var olmasıdır. Yok olmayışıdır. İnsan duran bir varlıktır. Duruşu olan. Duruşu doğadaki diğer varlıklara benzemez. Her duran varlığın "duruş"u yoktur. "Duruş", bilinçli tavrı gösteriyor. Durup da **duruşu** olmamak: İnsanın **durumundaki** eksiklikle ilgilidir. **Durum** içindedir insan. Durur hep, bir durum içinde. Türkçe'de durmak çoğu zaman yerinde sayma olarak, hareketsizlik gibi anlaşılır. Oysa durum içinde durarak, duruşu olmak bir devingenliktir, evren içinde sesini duyurmaktır.

İnsan bu dünyaya durmaya gelmiş ama engellerle karşılaşmıştır. Durdurulmuştur, ona "dur" denmiştir: Çevre koşulları tarafından, oluşturduğu toplumların varolma kavgaları içinde: İnsan kendine, çevresine, diğer insanlara "dur" diyebilen bir varlıktır. Kendisine de "dur" diyebilir. "Dur" diyen, "dur", denilen bir varlıktır. Engellenen, engelleyen varlık.

Bundan dolayı edilgenlik içine girebilir: Bir şey yapmadan durur! "Tereddüt" edebilir, "duraksar",

duralar. Çünkü varolma savaşımında yürüdüğü yolda **duraklar** vardır. Duraklar bitmez hiç, son durağa, ölüme gelinceye dek. Yaşamı ise "dur durak" bilmez, ölüm yoktur onda, ölüm yeni yaşamlara gebe olma, yeni yaşamlara dönüşme demektir. Edilgenliği, duraksaması, duralaması geçicidir, zaman zaman içine düştüğü durumlardır.

Bu durumda **durgunlaşır**: Neş'esiz, sönük üzüntülü olarak. "Dur", içinde üzüntüyü de taşır. Dûr, Farsça'daki anlamıyla uzaklıktır, insan uzaklıkların yakınlıkların varlığıdır. Uzakta da durabilir yakında da. Türkçe'deki "dur" hem yakınlıkların hem uzaklıkların insanını anlatır! Üzüntülüdür, elbette ama "dur sen, ben yapacağımı bilirim!" de olduğu gibi geleceğe, umuda, direnmeye açıktır.

Zamanın en azından üç boyutu vardır "dur" da. "Durursa bozulur", deriz örneğin, bâzı yiyecekler için. İnsan bu anlamda durursa bozulur, elbette. Geçmişte durur, şimdi de; geleceğe doğrudur: Geleceğe durur! (Ağaçların çiçeğe durması gibi! Yeniye durur: Yeniye açıktır. Başlangıca durur!) Çünkü "durma" -ip ve - e ekleriyle yapılmış zarf-fiillerden sonra kullanılarak sürekliliği bildirir: Bakıp durma, yapa durma gibi. Zaman akışı vardır, Türkçe'deki "durma"da!

Bundan dolayı durma, bir direnişi, bir meydan okumayı gösterir. Engellere karşı direnir, önce yerini kavramaya çabalar: Yerinde durur (Haddini bilir, durulacak yerde durur!). Onda bu direnme gücü olduğunda artık durur mu? Sorunun üzerine üzerine gider, onda ısrar eder, konunun üzerinde durur! Bunun için azla yetinebilir, bir lokma ekmekle, yarım saatlik uykuyla durabilir! "Dur"un içinde direnç, sabır, varolma gücü durur!

Varolma çabasında, durulacak yerlerde durabilen, sınırını bilip, sınırını aşmaya çabalayan, olabileceğinin sınırlarını arayıp oralarda durmaya uğraşan insan kendine, evrene **yakıştığını** düşünür: "İnsan bu dünyada güzel duruyor, 'şık' duruyor" deriz. İnsan birbirinin yanında güzel duruyor. Yakışıyor birbirine. Çatışmanın, savaşın olduğu durumlarda artık "durulmaz", tahammül edilemez bir dünya çıkıyor karşısına, yaşamı sona erdirmeye çabalar, durdurmaya (Türkçe'deki Doktor "kanı durdurdu", "fabrika üretimi durdurdu" tümcelerinde olduğu gibi!).

İnsan bütün bu "dur"lar içinde **duruşan** bir varlıktır: Birbirinin karşısında, gerçeğin ya da düşün karşısında duran. Ağacın çiçeğe durması gibi, insan, yaşama duran, orada duruşan bir varlıktır. Birbirinin yüzüne doğru olan, iletişim içinde olan, sürekli devinen bir varlıktır. Durur: Zamana karşı. Durur: Yeryüzünde var olur. Durur: Dile, tarihe, geleceğe. Duran, var olan ne varsa onlarla duruşur. Duruşmak, Dürüşmek karşı karşıya gelmek, çarpışmak, uğraşmak, savaşım içinde bulunmak, çalışıp çabalamak anlamlarına gelir: "Dürüş kazan ye yedir bir gönül ele getir" diyor Yunus Emre.

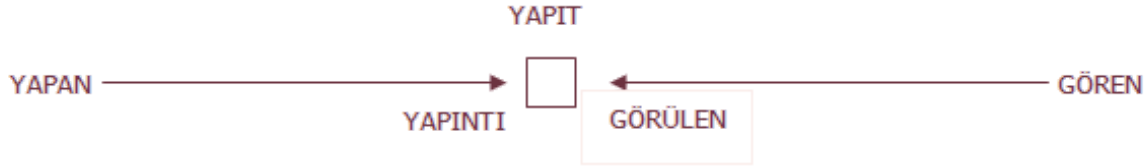
Duruşan insan yapar sanatı. Bilimi. Salt duran değil. Birlikte etkileşim içinde duruşan. Duruşan, varlığın önünde durmayı bilir: Durup ona okumayı, onu konuşturmayı, dinlemeyi. İnsan durmayı, duruşmayı bilmeseydi, sanat olmayacaktı: Boyalı bez parçalarının "resim"e dönüşmesi, "taş, demir" parçalarının "heykel" olması, bütün bu duruşma gücüyledir. Varlığın önünde nasıl duruyorsanız, o da sizin duruşunuza uygun bir biçimde durur karşınızda! Öyle duruşursunuz! Bu yazdıklarım önünde durabilirseniz, onlar da sizin önünüzde durur, duruşursunuz! Aşk da böyledir: Herhangi biri önünde durursunuz, "sevgili" dir o, onun da sizin önünüzde duruşuyla (benzer duruşlar olması elbette gerekmiyor!) duruşma başlar (Türkçe'de, bir hukuk terimi olarak "duruşma"dan yola çıkarak, insanın duruşan yanının duruşmasını yapabilirsiniz! Onu yargılayabilirsiniz: Duruşan insanın duruşmasında, yaşanan yaşamdaki acıların yeni yorumlarını keşfedecek bir duruşa gerek yok mudur?).

YAPANDAN YAPITA, GÖRENDEN GÖRÜLENE

Bu çalışmanın sınırları içinde yapandan yapita giden "yol" ile "gören"den görülene giden "yol" arasında bir koşutluk olduğunu varsayıyorum. "Yapan" sanatçıdır. İmzası olan, bilinci (zaman zaman yitirebilir!), tasarıları olan bir **insandır** (Bir hayvan, bir makine değil!). Geleceğe yönelik projeleri vardır.

Gören ise, sanat yapıtını algılayan, yaşantılayandır. Resmin, heykelin seyircisi, müziğin dinleyicisi, kitabın, derginin okuyucusudur. Yapan gibi, bilinçli tasarıları olan, bilgi, beğeni sahibidir. Yapan, oluşturacağı yapita yönelmiştir, yapita doğrudur! Sonunda, fiziksel bir varlığı olan ürün ortaya koyacaktır. Mürekkep lekeleri olarak bir kağıt üstüne, bir elektronik ortamda bilgisayar ekranı üstüne, bir tuvale, bir taşta izler bırakacaktır, fiziksel olarak. Kağıda notalar, kayıtlara sesler, mimarsa yapılar ya da kağıt üstüne çizili tasarımlar bırakacaktır. Yapan **yapıtıya** doğru yolculudur. Gören de, fiziksel ürün olarak **yapita** doğrudur, bu yapita

yürüyüşünde anlam verdiği yapıt, büyük olasılıkla yapıtıdan anlamca farklı olan, "**görülen**"dir ! Görenin gördüğü ile yapanın yaptığı **kesiştigi**, ortak nesne fiziksel bir üründür. Buna **yapıt** diyoruz. Yapanın yapıntısı, görenin görüleni böylesi bir fiziksel varlıkta birleşir: Ben yazar olarak bir şeyler demek isterim, bu benim **yönümden**, benim **açım**dan gidildiğinde **yapıtıdır** , gören açısından, yönünden bakıldığında ise **görülen**dir. İki yönden de gidildiğinde aynı fiziksel nesneye varılır:**YAPITA**

Yapıt, "her ne ise o" dur. "Her ne ise o" olana yapan, "yapıtı" der, gören ise "görülen" ! (Aslında, çoğunlukla her ikisi de "yapıt" der, oysa biri "yapıtı", diğeri ise "görülen" olarak görüyordur onu!) İki örtüşür mü? Kimbilir? Yapıt, "her ne ise o" olarak hem yapıntıya, hem görülene olanak veren bir **sanat varlığıdır**. Elbette yapan yapıtı görülen olarak da görebilir, sanki kendinden uzak, kendi yaptığı, ürettiği bir nesne değilmiş gibi; gören de yapıtı "yaratıcı" yorumlarla yeniden yaratabilir. Buna **görülenin yapıtlanması** diyelim. Yapanın yapıntısını yapıntı olarak değil de gören olarak görmesi ise **yapıtının yapıtlanması** olacaktır. Yapan, yaptığı görülen olarak görmesi durumunda yapıntı görülen olur. Görülen olmadan yapıt ortaya çıkamaz. (Bu noktayı biraz ilerde açıklayacağım!). Ayrıca, yapanın ve görenin yer değiştirmesi durumunu betimleyecek terimler de öne sürebiliriz: **Görenin yapıntılaması, yapanın görülenlemesi**: İlki, görenin gücünü gösterir; yorum gücünü, yapma gücünü (construction, reconstruction, deconstruction gücünü!) yorumunun yapıntıya dönüşmesini ortaya koyar. **Yapanın görülenlemesi** ise yapanın, sanatçının yapıntısını yorumlayabilme başarısıdır; yapıt sanki kendi yapıntısı değilmiş gibi! İlginç olan şudur: Yapıt ne yapanın ne de görülenin tekelindedir! Görülensiz, yapıntı, yapıta dönüşmez! (Sanat felsefesinde nicedir tartışılan "özne"siz yapıt, "kendi kendini yaratan yapıt" sorunlarına bir bakış!) Yapıtsız yapıntı, görensiz görülen olamaz. Yapıt, yapıntı için de görülen için de bir vesiledir! Hazırlayıcıdır.

Yapıt, yapıntı ile görülenle ortaya çıkar ama onlardan bir anlamda bağımsızdır. Yapıt, bir boş "x"dir; yapıntıyla, görülenle ortaya çıkar. Bu açıdan bakıldığında Eski Yunan'ın poiêsis'i, bir yapıntıdır, görülen ama yapıt bir idea, bir **eidós** değildir. Bir yorum olanağıdır, yapan ve gören yönlerinden yaklaşılır.

Örneğin yapanı olmayan bir yapıt olabilir. Bir doğa parçası, bir manzara, bir ağaç, bir taş sanat yapıtı gibi anlaşılabilir. Burada yapıntı yoktur (Bir anlamıyla, yapan olmadığı için, Doğa, Tanrı yapan değildir; yapan insandır, yukarıda belirtmiştik!) **Görülen yapıtlanmış** oluyor burada. Yapan ve yapıntı olmadan yapıt ortaya çıkabiliyor! Neden görülen olarak kalmıyor da yapıt oluyor? Çünkü, görülen bir düşünce değildir; bir tasarı da; paylaşılabilir, özneler arası (inter-subjektif) özellik taşır; fotoğraf ve bilimle saptanabilir (Gerçi bu saptama bir yapıcı gerektirdiği için yapıt "değişmiş" olacaktır! Yapıtın yapıntısı gerçekleştirilecektir; fotoğraf ya da film ise yapıt olacaktır! Fotoğrafın ya da filmin her yorumu "görülen" dir artık!) Yapıt, "her neyse o"dur, "kendi kendine olandır", ama Kant'ın "Noema" sı da değildir: Görünenler dünyasında kendi başına yorumu olmayan ama **yorum taşıyan**, taşıdığı yorumun oluşumunun yönüne göre, görülen ya da yapıntı olabilir! Yapıt görülemez; görüldüğünde "görülen" olur; yapılanın bakışında "yapıtı" olur. Bir anlam taşıyıcısıdır ama kendisinin anlamı yoktur; anlamı olduğunda başka bir şeye dönüşür çünkü.

Yapıtının olmadığı yapıt, yapanın olmadığı yapıttır! "Yapanın olmadığı" ile "Yapanın bilinmediği" deyimleri farklıdır! Yapan bilinmiyorsa, yapıntı yine vardır, yapan yine vardır: İmzasız bir yapan! Eskilerin **lâedri** dediği, "anonim" olarak da nitelendirilebilecek bir yapan.

Yapan birden fazla da olabilir. Yapıtı da. Yapıtın oluşum sürecine katılan herkesin ayrı ayrı yapıntıları olmayabilir. Yapıtı yapana bağlıdır; yapanın yapıta sahip çıkmasıyla ortaya çıkar!

Görüleni olmayan yapıt olanaklı mıdır? Salt yapıntı olarak kalan, yapanın zihninde kalandır. Fiziksel bir ürün olarak ortaya çıkmadıkça yapıt olamaz. Ürün olarak ortaya çıktığında bile yalnızca yapanınca görülüyorsa yapan ona yapıntı olarak baktığı sürece, ortada yapıt yoktur:

Yapıtın olabilmesi için "ürün"ün olması, fiziksel bir varlığın bulunması ve bu fiziksel varlığın **görülenlenmesi** gerekir: Gören gözüyle görülmesi! Yapanın gördüğü yapıtıdır! Yapıtının yapıt olması, ürüne öte yandan bakmakla gerçekleşir! Kendi oluşturduğu ürünü, gören gözüyle görebilen bir yapan, yapıtıyla karşı karşıyadır!

Demek ki yapansız yapıt olabileceği gibi "görensiz" (bir yorumuyla!) yapıt olabiliyor.

YAPTIRAN-GÖRDÜREN

Yapıtın ortaya çıkmasında yalnızca yapan ve görenin katkısı yok, ayrıca en azından altı farklı etkenden söz edebiliriz! Bunlardan ikisi, **yaptıran** ve **gördüren**. Yapan ve gören, insanlardan oluşuyordu, yapıtın da fiziksel bir varlığı vardı. Oysa, ne **yaptıran** ne de **gördüren** "görünür" değildir. Yapan, yapıta doğru oluşunda, yapıta yürüyüşünde, yapıtısını oluşturma çabasında, tümüyle **bilinçli, denetleyebildiği** durumlar yaşamaz. Benzer biçimde gören, görülene doğru yürüyüşünde tümüyle bilincine varabildiği etkiler altında değildir. İşte **yaptıran** ve **gördüren**, bu bilincine varamadığımız, denetimimiz altına almakta çok zorlandığımız güçlerin, etkenlerin iki adıdır. Yapıtı, dolayısıyla yapıt, salt yapanın tasarımıyla, bilinçli fark edebildiği bilgisiyile ortaya çıkmaz. Gören, görüleni salt bilinçli bilgisiyile görmez.

Yapanın ve görenin yapıta giden yolda, başlangıçtaki bilgilerine **ilk bilgi** diyelim. Yapanın kafasındaki tasarılar, yapıtısını gerçekleştirmedeki önbilgiler; görenin, yapıtı henüz yeterince tanımadığı, yaşamadığı durumlardaki görüşleri, beklentileriyle karışan önbilgilerine ilk bilgiler diyorum. **Yaptıran, gördüren** ise, yapanın, görenin bilincine vardığı bilgisinden "daha fazla" olan bilgisini gösterir. Psikologların örtük bilgi (Tacit Knowledge) dediği bilgidir bu. İnsan bildiğini sandığından daha fazlasını bilir. İlk bilginin büyük ölçüde bilinçli bilgi olmasına karşın, **yaptıran-gördüren** bilgisi örtük bilgidir. Bedenin, yaşam biçiminin kültürün, eğitimin sağladığı ayırdına varamadığımız bilgilerdir. Evrende varoluşumuzda genlerimize kodlanmış, içinde yaşadığımız **pathos, ethos, noos** tarafından bilinç dışımıza geçirilmiş bilgiler (Bu üç terimi açıklayacağım, birazdan).

Toparlarsak, **yaptıran-gördüren, yapan** ve **gören** üzerinde en azından dört noktadan etkilerinin gösterirler, dört ayrı küre oluşturarak. Yapan ve gören bu dört görünmeyen kürede yaşarlar. İlki **beden küredir** (Somasfer de diyebiliriz). Bedenimiz, fiziksel olarak, görünen bir varlık olsa da, **beden küre** görünmez. Beden küre bedenimizi kuşatan, bedenimizin bilgisinden, işleyişinden güç alan küredir! Beden küre, örtük bilgileri içinde barındırdığı gibi, bilinç dışı dürtülerin de etkin olduğu bir alandır. **Yapan** da **gören** de bu kürede yapıta doğru yola çıkarlar.

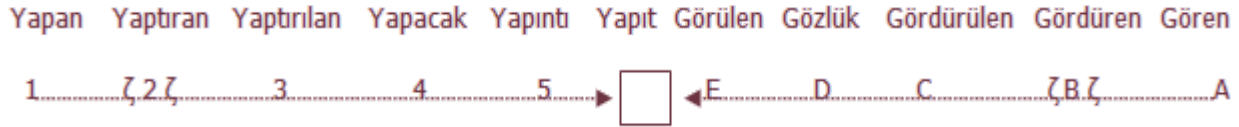
Pathos, duygu küre; ethos, ahlâk küre; noos, anlam küre de yapanın ve görenin büyük ölçüde farkına varamadığı etki alanlarını oluşturur. Duygu küreyi **duyarız** ama anlamını her zaman fark edemeyiz; duygularımızın denetimi kolay değildir. Ahlâk küre de içine düştüğümüz toplumun değerlerini, kurallarını, tavırlarını dayatır bize. Anlam küre ise bizi yaşadığımız, çoğu kez ayırdına varamadığımız bilgilerle, görüşlerle, anlamlarla kuşatır (Bu kürelerin daha ayrıntılı açıklamalarını başka çalışmalarımda yaptım!).

İşte, yapıt yolcuları, yapan ve gören, bu küreler içinde yürürler! Burada yaratının değeri açısından bu ikisinin, bu küreleri içeren yaptıran-gördürene olan duruşlarıdır! Görünmeyen etkilere nasıl durmalı? Onlarla nasıl duruşmalı? Sanat felsefesinin bence en önemli sorunlarından biridir bu; elbette çizdiğim yapıt oluşturma resmi kabul görürse!

YAPIT YOLCULUĞUNUN DÖRT DURAĞI DAHA: YAPTIRILAN-GÖRDÜRÜLEN, YAPACAK-GÖZLÜK

Yapan yapıta yolculuğunun yaptıran etkisiyle sürdürürken, görünen, etkisi büyük ölçüde denetlenebilen **yardımcılar, araçlar** kullanabilir. Bunların bilgisi **orta bilgi** dediğim bilgiyi oluşturur. Örneğin bilgisayar programları kullanabilir; bu programlarla bir takım mekanik, elektronik aygıtları yönlendirebilir yapıtın oluşumuna. İlaç alabilir (ilaç etkisi denetim dışına çıkabilir!). Çevreyi, ortamını değiştirebilir. Yapıtı için kuram kullanabilir; algoritmalar geliştirebilir. Öbür yönden gelen gören de tüm bu araç-gereç ve bilgiyi, kavramları kullanabilir. Örneğin, edebiyat metinlerini önceden belirlenmiş tekniklerle inceleyebilir. Geliştirilmiş edebiyat kuramlarını uygulayabilir. Orta bilgi yapıta ulaşma için bir hizmet bilgisidir. Bundan dolayı, bu denetlenebilir, bilgi, teknik beceriler içeren yapıt yolculuğu olanaklarına, yapan yönünde gidildiğinde **yaptırılan**, gören yönünden gidildiğinde ise **gördürülen** (iş gördürme, hizmet gördürme anlamında!) diyorum. Bunlar iki ayrı duraktır; yaptırılan-gördürülen olarak bitişik yazmamızın nedeni işlevsel benzerlikleridir.

Yapıta giden yoldaki duraklardan biri de, yapan yönünden gidildiğinde **yapacak** adını verdiğim araçlardır. Yazarın kalemi, ressamın fırçası, heykeltıraşın keskişi gibi! Müzik yapıtı oluşturmaya çabalayan sanatçı kafasındaki sesleri notalar olarak geçirir kağıda, sazıyla bu sesleri denetleyebilir, yeniden düzenleyebilir. Saz, kağıt, kalem; bilgisayar kullanıyorsa, bilgisayar onun **yapacağıdır**. Yapacak, yapanın bedeninin bir uzantısıdır. Yaptırılan, yapana daha uzaktır: Daha dolaylıdır; **yapacak** ise hemen yapıntıya değebileceği bir yakınlıktadır. Öbür yönden, gören yönünden gelindiğinde ise, **gözlük**, görülene en yakın araçtır: Görenin ilk, orta bilgileriyle edinip geliştirdiği **son bilgiye** (Yapacak da, yapanın yapıta en yakın durumda **son bilgisidir!**) dayanan **beğenisi** ile. (Yapacak da yapıntıya ulaşmadan **beğeni** etkenini barındırır içinde!) Yapıtı bakış açısı, yapıtı görüş biçimiyle, gözlüğüyle görülene en yakın noktadır! Söylediklerimi bir çizelgeyle birleştirerek, yapıta doğru on ayrı durağı göstermeye çalışayım:

Şimdi bu çizelgeden yola çıkarak kısa notlar düşelim.

4'den 5'e geçişte yapan, becerisini, beğenisini, hünerini kullanacaktır. Benzer durum D'den E'ye geçişte de söz konusudur: Gözlüğü olanın, **beğenisi** ile görülene ulaşması.

Yaptıran ve gördürendeki örtük bilgi, bilinç dışı özellik çizelgede akış kesikliği ? imiyle gösterildi.

Bu harfler ve sayılar bir sıralamayı göstermiyor! Salt etkenleri gösteriyor, yapıtın oluşmasında.

SORULAR-YANITLAR

Yapıtın oluşumu ile ilgili soruları açalım, kısa ipuçlarıyla:

1) Yapan, yapıt olabilir mi?

Göreni varsa elbette! Yapıt olabilmesi için fiziksel varlık ve gören olması yetiyor!

2) Gören, yapıt olabilir mi?

Yukarıdaki yanıt, bu sorunun yanıtı için de geçerli!

3) Nasıl bir "görme" fiziksel varlığı sanat yapıtı yapar?

"Estetik Görme" gibi bir yanıt, oldukça ucuz bir yanıttır bu çalışmamız açısından. Nasıl bir görmedir "estetik görme"? Güzeli görme? Yapıt bir "duruşma", karşılıklı "durma" sonucunda ortaya çıkar. Estetik görme, bir nesneyi bir yapıt, bir sanat yapıtı olarak görme, en azından üç temel etki altında gerçekleşir: **Gördüren** adını verdiğim, bilinçsiz bir etkilerin yanında, görmek için edinmeye çalıştığımız bilgilerden, malzemelerden, tekniklerden oluşan **gördürülen** etkisi ile görüş tarzımızın, alışkanlıklarımızın sonucu olarak ortaya çıkan **gözlüğümüzün** katkısı... Estetik görme, bir ölçüde bilgi ile eğitimle öğrenilebilir. Edinilebilir. **Gördüren** gücümüz, biyo-ekolojik varlığımızın tarih boyunca edindiği deneyimle estetik, estetik görüşümüz için bir **potansiyel** hazırlar.

Belli **yaşam biçimleri gözlük** hazırlar, **yapacak** hazırlar. Beden **estetik çekirdek** taşır. Yaşam kavgası **durulduğunda** estetik duruş başlayabilir! Yaşam kavgası sırasında, varolma savaşımında belli bir yaşam birikimine kavuşmuş insanlarda da estetik duruş olabilir. **Gördüren** gücün beden küre ahlak küre duygu küre, anlam kürelerde kendini duyuran varlığına, belli bir duruşla durabilen, duruşkanlığını gerçekleştirebilen, duruşabilen görebilir: Yapıtı **nasıl duracağını anlayabilenin**, bu duruşu gerçekleştirebilenin başarısıdır. Duruşu gerçekleştirmeden "görme" belli kalıplar içinde "ezbere" görme olur! **Yapıtın yapıtlanmasına** izin veren bir duruşla. Tam bu noktada sanat alanındaki yapıtla, ahlâk alanındaki "öteki" arasındaki benzerliğe

yeniden dikkat etmeli: Yapıta karşı duruş **öteki** insana duruştur: Şiddet uygulamadan, **saygılı bir yakınlık, sevgi dolu bir uzaklık** ile. Yapıta estetik duruş, yapıtta ve bizde olanı, titreşim hâline getirerek ondaki estetik çekirdeği, bizdeki estetik çekirdekle ilişkiye sokmaktır. Görenin, görüleni yapıta dayatmasıyla değil, yapıtın görene, görenin yapıta kendini bırakmasıyla gerçekleşir.

4) Yapıt neden fiziksel bir varlığa dayanmak zorunda? Bir düşüncenin, bir düşün, bir imgenin yapıt olma olanağı yok mudur?

Olamaz. Yapıtın paylaşılabilmesi özneler arası bir özellik taşıması için fiziksel bir varlığa gereksinim vardır. Dile getirilmesi ya da resminin, heykelinin, müziğinin ortaya konması, kısaca " ifade " edilmesi, dışa vurulması (ex-press, aus-druck) gerekir.

5) Yaptırılanın yapıtın oluşmasında rolü nedir?

Yaptırılan, yapanın, yapıta ulaşması için bilinçli, planlı, hesaplayarak, yollara araçlara başvurmasıdır. Zekâ yoluyla, düşünce, kuram yoğun bir tavırla yapıta yürümede, **yaptırılan** büyük destektir. Yapanın kendi **iç gücüyle, yaptırana** duruşmaması hâlinde, bu yetersizliğini yaptırılanla kapatmaya çalışması, sanatta sık görülen bir durumdur. "Teknik kullanma", kuramsal bilgilerde yoğunlaşarak bunların uygulamalarıyla yapıtı oluşturma, yaptırana etkilerle duruşmaya geçilemediğinde, bir olasılıkla, ortaya yapıtın "kuru"luğuna yol açabilir.

6) Gördürülenin, görülenin meydana gelmesindeki rolü nedir?

Yukarıdaki yanıt, bu soru içinde **mutatis mutandis** geçerlidir. Yapıta akademik gözlükle, mantıksal, matematiksel, dilbilimsel, felsefî, toplum bilimsel, tarihsel, doğa bilimsel kuramlardan çıkarak yaklaşıp çözümlemelerle yapıtı görmeye çalışmak, ufuk darlığı, bakış sığılığı yaratabilir, gördürenle duruşmaya girilemediği için.

7) Yaptırana'la yapan ilişkisi yapıtın oluşumunda nasıl bir önem taşır?

Yapanın, yaptırana gücüyle iletişime geçebilmesi, kendindeki farkına varmadığı gücü ortaya çıkarabilmesi demektir. Yaptırana, yapanın yapıta doğru yürüyüşünde, **yapıtına duruşmasını** sağlar! Yapıtın yapıtlanmasına katkıda bulunur! Yaptırana, yapan için olanaklar pınarıdır; kendi gücününü, neler yapabileceğini bu ilişkiyi yaşayarak kavrar.

8) Yaptırılanın kullanımında yapanın tavrı nasıl olmalıdır?

Yaptırılan, yaptırana sağlanan gücün pekiştirilmesi için gereklidir, yalnızca. Kuramsal teknik bilgiler ve araçlar, gerçekten "araç" olduğu sürece, duruş sağlayıcı, duruşa güç veren yardımcıları olduğu sürece anlamlıdır. Yaptırılan abartılmamalı, ona yaptırandan kaynaklanmayan bir tavırla yaklaşılmalıdır.

9) Yapacak'la yapıt arasındaki ilişkiye yaptırana etkisi nedir?

Ressamsam bedenim bir yapacaktır; yazarsam parmaklarım da bir yapacaktır. Yapacak yapanın yapıtına en yakın olduğu yeredir. Yapıtı ile yapanın bütünleşmesinde yaptırana bilinç dışı olanaklar sunması açısından katkı sağlar. Unutmayalım: Yaptırana gücümüzle duruşma hâlinde olmamız, bedenimizle, kültürümüzle, tüm varlıkla duruşma hâlinde olmamız demektir.

10) Yapıtın yapıtlanması, yapıtın ne yapan ne de görenden bağımsızlığı anlamına mı gelir? Yapıt mı, yapıtlar, yapıtı mı yapıtlar yoksa görülen mi görülenlenir?

Yapıtın yapıtlanması , yapıtın yapan tarafından ortaya çıkarılmasından sonra gerçekleşir. Yapıta gören ya da yapan tarafından yaklaşıp, yapıtın kendini, **kendi içinden yola çıkarak**, ortaya koymasını sağlamaktır. Elbette bu görenin gözünden ya da yapanın gözüyle görülen bir oluşumdur. Yapıtın yapıtlanması, görenin atılımıyla, yapıtın kendini görene açmasıdır. Bu duruş, bir karşılıklı birbirini açma duruşması olacağından, görenin de yapıta kendini açmasını gerektirir. Bu oluşum, belli bir "öznenin" **egemenliğinde** olmadığı için, burada ne yapıtıdan ne de görülen den söz edilebilir.

GEÇİCİ BİTİŞ

Bu çalışma yeni kavram önerileriyle dolu olduğu için, tartışmaya açık bir yapı taşıyor gibi

görünüyor: Sorulara verilen yanıtlarda da bu sertlik ve kesinlik dikkat çekici.(Sanki "fetva verme" havası varmış gibi!) Oysa, bu çalışmanın yaparı, kendini yaptırana açık tutmaya çalıştı. Düşünceleri, yoldadır, yenilenmeye, yıkılmaya, ortadan kaldırılmaya hazırdır. Onunla duruşmaya girmek isteyen, girebilen yargısını verecektir.(Elbette bu yargılarda açık uçlu yargılar olabilecektir!)

Ankara, Ağustos 2006

[Özgeçmiş](#) | [Yayınlar](#) | [Verdiği Dersler](#) | [Yönetilen Tezler](#)

İletişim Bilgileri :

Adres: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Felsefe Bölümü, 06531 Ankara, Türkiye

Telefon: + (90) (312) 210 3141 **Fax :** + (90) (312) 210 7974

Oda Numarası: Z-43 **E-mail :** ainam@metu.edu.tr